

ISSN 2587- 2001 e-ISSN 2618-6187

ANASAY

3 Aylık Ulusal Hakemli - Süreli Dergi -Yıl:2 – Sayı:5 - Ağustos 2018

koynunda büyüdük

ANASAY

3 Aylık Ulusal Hakemli - Süreli Dergi - ISSN 2587- 2001 e-ISSN 2618-6187

3 Aylık Ulusal Hakemli - Süreli Dergi

Yıl / Year: 2 – Sayı / Issue: 5 - Ağustos / August 2018

ISSN 2587- 2001 e-ISSN 2618-6187

Sahibi / Owner: İshak KÜÇÜKYILDIZ

Genel Yayın Yönetmeni/General Director: Doç. Dr. Yavuz GÜNAŞDI

Genel Koordinatör/Administrative Coordinator: Doç. Dr. Oktay ÖZGÜL

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Managing Editor: Okt. Pir Murat SİVRİ

Editör / Editor: İshak KÜÇÜKYILDIZ

Yardımcı Editörler/Asistant Editors: Murat SİVRİ

Sedat BİLİCİ

Muhammed İkbal TEPELER

Tasarım / Desing:sm[art]

**Reklam ve Halkla İlişkiler/Marketing and Public Relations: Yunus İÇYAR
Murat ÖZTÜRK**

**Yönetim Yeri / Contact Şükrüpaşa Mah / Şükrüpaşa Yapı Koop. / İ Blok / No: 1 Ya-
kutiye / ERZURUM**

Telefon/Phone: 05427925832 - 05318815771

E- Posta / E- Mail: anasaydergisi@hotmail.com

Genel ağ/Web: http://dergipark.gov.tr/anasay

Hazırlık / Preparation: sm[art]

Telefon/Phone:

Baskı / Print:

Baskı Tarihi / Print Date: Ağustos / August 2018

Baskı Yeri / Print Adress:

Ulusal Hakemli bir dergidir. Yılda 4 sayı yayımlanır. Dergide kuramsal ve uygulamalı özgün araştırma, inceleme, derlemeler ve kitap tanıtımlarına yer verilecektir. Dergide yayımlanan makalelerden yazarları sorumludur.

DANIŞMA KURULU

- Prof. Dr. Ahmet BEŞE - Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Alpaslan CEYLAN - Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN - Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan BAHAR - Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim Ethem ATNUR - Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. İlhami DURMUŞ - Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Kazım KÖKTEKİN - Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Kemal POLAT - Amasya Üniversitesi
Prof. Dr. Metin BAYRAK - Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Muhammet Hanifi PALABIYIK- Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Neslihan DURAK - İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Ömer Soner HUNKAN - Trakya Üniversitesi
Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU - Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Sakıp Selçuk GÜNAY- Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Salim CÖHCE - İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Şeyhmus Recai TEKOĞLU – Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Turgut YİĞİT - Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Yusuf KILIÇ - Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Akın BİNGÖL - Kafkas Üniversitesi
Doç. Dr. Anıl YILMAZ - Kâtip Çelebi Üniversitesi
Doç. Dr. İbrahim Ethem ÇAKIR - Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. İbrahim ÜNGÖR - Erzincan Üniversitesi
Doç. Dr. Nezahat CEYLAN- Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Ümit KILIÇ - Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Yavuz GÜNAŞDI - Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Oktay ÖZGÜL - Atatürk Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Gülnur AYDIN - Adnan Menderes Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. İbrahim AYKUN - Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Suat VURAL - Ardahan Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ş. Mustafa ERSUNGUR - Atatürk Üniversitesi

SAYI HAKEMLERİ

Prof. Dr. İbrahim Ethem ATNUR- Atatürk Üniversitesi

Prof. Dr. Seyfettin ERŞAHİN- Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Şükrü NİŞANCI - Atatürk Üniversitesi

Doç. Dr. Kemal BAKIR- Erzurum Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Ümit KILIÇ- Atatürk Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Cüneyt COŞKUN- Kastamonu Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Musa GÜMÜŞ- Adnan Menderes Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Sacit UĞUZ- Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Yusuf PUSTU- Gazi Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Zülfıye KOÇAK- Bitlis Eren Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

Qari feriaghun BATOOR	13
AFGANİSTAN'DA CUMHURİYETİN KURULUŞU	
Ömer DÖŞEMETAŞ.....	33
SADRAZAM LÜTFİ PAŞA'NIN HAYATI VE İLMİ KİŞİLİĞİ	
Ezgi ZENGİN	51
LOUIS ALTHUSSER'İN DÜŞÜNCESİNDE İDEOLOJİ, ÖZNE VE BİLİNÇ İLİŞKİSİ	
İlyas AK.....	71
MUSTAFA ÇOLAK, KOMİTENİN RUHU TALAT PAŞA, YEDİTEPE YAYINEVİ, İSTANBUL 2018, 388 S.	

AFGANİSTAN’DA CUMHURİYETİN KURULUŞU

THE EMERGENCE OF THE REPUBLIC IN AFGHANISTAN* **

Qari feriaghun BATOOR***

ÖZET

Cumhuriyet, başta devlet başkanı olmak üzere, devletin başlıca temel organlarının belli aralıklarla yinelenen seçimlerle göreve getirildiği bir yönetim biçimidir. Cumhuriyet adı verilen yönetim biçimi, yöneticilerin göreve getirilmesinde veraset yöntemini reddetmiştir. 1973’e kadar Afganistan’da yönetim krallık şeklindeydi. Muhammed Nadir Şah bir suikast sonucu öldürüldükten sonra oğlu Muhammed Zahir Şah yerine geçmiştir ve kırk yıl boyunca ülkeyi otoriter bir şekilde yönetmeye çalışmıştır. Sonunda 1973’te eski başbakan Davut Han, muhalefetin de desteklediği bir askeri darbeyle, Roma’da tedavi gören Zahir Şah’ı devirerek yönetime el koydu. Afganistan Demokratik Halk Partisi’nin Perçem kanadının desteklediği darbe sonunda cumhuriyet ilan edildi. Cumhuriyetin kuruluşuyla oluşan ilk kabinede Demokratik Halk Partisinin Komünist Perçem kanadının aktif bir biçimde rol alması vatandaş nezdinde darbenin yapılışıyla ilgili bir takım soruların sorulmasına neden olmuştur. Örneğin: “Davut Han’ın darbeyi gerçekleştirme noktasında destek aldığı bir nokta var

* Makale Geliş Tarihi:03.05.2018 Makale Kabul Tarihi: 16.07.2018

** Bu çalışma 20.09.2016 tarihinde Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde sunulan “Afganistan’da Cumhuriyetin Kuruluşu” adlı yüksek lisans tezimiz esas alınarak hazırlanmıştır.

*** Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Doktora Öğrencisi, fraighoonbator@yahoo.com.

mıydı? Burada SSCB'nin etkisi var ise ne şekilde olmuştur? Biz de bu sorularının cevaplarını değişik kaynaklardan yararlanarak olabildiğince cevaplandırmaya çalıştık.

Çalışmada ele alınan konuları tasviri bir zemin üzerinden incelenmiştir. Araştırmamızın güvenilirliği ve en doğru bilgilerin elde edilmesi için kaynak temini sırasında genel olarak Afganistan'daki dini-siyasi hareketlerle birlikte cumhuriyetin kuruluşu, özelde ise Davut Han dönemi ile ilgili Farsça, Türkçe olarak yazılan kaynaklara bakmak uygun görülmüştür. Son kertede çalışmanın ilgili literatüre katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Afganistan, Cumhuriyet, Muhammed Nadir Şah, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, Demokratik Halk Partisi.

ABSTRACT

Republic is a regime in which notably, the president, and state's some of the basic organs are nominated in elections repeated at certain intervals. The regime which is called as Republic refused the method of succession in nominating the governors. Afghanistan was a Kingdom until 1973. It was only after the murder of Mohammed Nadir Shah as a result of an assassination, his son Mohammed Zahir Shah replaced and attempted to govern the country authoritatively along forty years. Finally Daoud Khan, the former prime minister, seized the power with a military coup that was also supported by the opposition by defeating Zahir Shah who was receiving a treatment in Rome. At the end of the coup supported by the Parcham wing of the People's Democratic Party of Afghanistan, republic was proclaimed. In the first cabinet formed with the foundation of republic, the active role of the communist Parcham wing of the (PDP) caused some questioning by the citizen about the structure of coup. For instance, was there a supporting point that Daoud Khan could receive support when realizing the coup? If there is the effect of (USSR) here how has it happened? In order to answer these questions different resources has been used.

The topics discussed in this work have been studied in a descriptive form. In order to ensure the validity of this research while reviewing the literature Afghanistan's religious-political movements and Persian and Turkish resources about Daoud Khan's period has been studied. In order to contribute the related literature the last efforts has been targeted.

Keywords: Afghanistan, Republic, Mohammed Nadir Shah, Union of Soviet Socialist Republics, People's Democratic Party.

GİRİŞ

Afganistan'ın 1973 yılına kadar, siyasi tarihine baktığımızda, bir hükümdarın devlet başkanı olduğunu ve yaşamı boyunca bu yetkiyi elinde bulundurduğunu ve bu yetkinin öldükten sonra da onun soyundan gelen birine (oğlu, kardeşi) devredilmesine şahit oluruz. Muhammed Zahir Şah, 1933 yılında babası Muhammed Nadir Şah'ın öldürülmesi üzerine on dokuz yaşında tahta çıkmıştır. Zahir Şah kırk yıl boyunca ülkeyi otoriter bir şekilde yönetmeye çalışmıştır.

Sonunda 1973'te kralın yeğeni ve eski başbakan olan Davut Han, muhalefetin de desteklediği bir askeri darbeye, Roma'da tedavi gören Zahir Şah'ı devirerek yönetime el koymuştur. Afganistan Demokratik Halk Partisi'nin (ADHP) Perçem kanadının desteklediği darbe sonunda cumhuriyet ilan edilmiştir. Bu çalışmada Afganistan'da cumhuriyetin kuruluşu ve bu süreçte yaşanan siyasi ve hukuki meseleler ele alınmıştır.

Cumhuriyetin kuruluşuyla oluşan ilk kabinede ADHP'nin Perçem kanadının aktif bir biçimde rol alması, vatandaş nezdinde darbenin yapılarıyla ilgili bir takım soruların sorulmasına neden olmuştur. Örneğin: "Davut Han'ın darbeyi gerçekleştirme noktasında destek aldığı bir nokta var mıydı? Burada SSCB'nin etkisi var ise ne şekilde olmuştur? Biz de buna benzer soruların cevaplarını değişik kaynaklardan yararlanarak olabildiğince cevaplandırmaya çalıştık.

Bunun yanı sıra bu dönem (Afganistan'da cumhuriyetin kuruluşu) gerek batılı yazarlar gerek Afganistanlı araştırmacılar tarafından fazlaca araştırılan bir olay değildir. Bu nedenle böyle bir çalışmanın yapılması önem arz etmektedir.

Çalışmada ele alınan konuları tasviri bir zemin üzerinden incelenmiştir. Araştırmamızın güvenilirliği ve en doğru bilgilerin elde edilmesi için kaynak temini sırasında genel olarak Afganistan'daki dini-siyasi hareketlerle birlikte cumhuriyetin kuruluşu, özelde ise Davut Han dönemi ile ilgili Farsça, Türkçe olarak yazılan kaynaklara bakmak uygun görülmüştür. Son kertede çalışmanın ilgili literatüre katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

1. CUMHURİYET ÖNCESİ AFGANİSTAN (MUHAMMED ZAHİR ŞAH'IN DÖNEMİ)

Afganistan'ın ilk kralı olan Emanullah Han, 19 Şubat 1919 yılında Habibullah Han'ın ölümü üzerine tahta geçmiştir. Afganistan'ın bağımsızlığını tanı-

mayan İngilizler ile Afganistanlılar arasında üçüncü Afgan-İngiliz savaşı patlak vermiştir. Bu savaşta başarı elde edemeyen İngilizler 8 Ağustos 1919 yılında Afganistan'ın bağımsızlığını kabul etmiş ve Ravulpindi Antlaşmasını imzalamıştır (Mohammadi 2010: 57). 1923 yılında ilk Afgan Anayasası hazırlanmış ve modern manada ilk defa Savunma, Dışişleri, İçişleri, Eğitim, Maliye, Adliye, Ticaret, Bayındırlık, Sağlık, Posta ve Telgraf Bakanlıkları kurulmuştur (Kiren 2012: 52).

Emanullah Han, Afganistan'da gerçekleştirdiği reformların ardından Afganistan'ın laik bir devlet olduğunu ilan etmiştir. Yönetimde gerçekleştirilen değişikliklerle devlet işlerinde din adamlarının rolü azaltılmıştır. Reformların uygulamasında ciddi tepkilere maruz kalan Emanullah, orduyu güçlendirmek için Türkiye Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'den askeri heyet talebinde bulunmuştur. Emanullah Han gerçekleştirdiği Batı gezisinden sonra toplumun kılık kıyafetinde reform yapmaya kalkınca ayaklanmalar başlamış ve 1929'da "Baçe-Sakav" lakabı ile meşhur Habibullah Kalakani'nin Kabil'i ele geçirmesi ile Emanullah Han Afganistan'ı terk etmek zorunda kalmıştır (Hajiyarali 2011: 6).

Habibullah Han yeni kabinesini seçtikten sonra dokuz ay hüküm sürebilmiştir. Bunun üzerine sürgünde bulunduğu Fransa'dan geri dönen Nadir Han, kargaşa ortamından yararlanarak iktidarı ele geçirmiştir. Afgan Kabile Meclisi (Loye Jirge) ülkeye kısa sürede istikrarı getiren Nadir Han'a "Şah" unvanı vererek tahta çıkarmıştır. Halkın dini hassasiyetini de göz önünde bulunduran Nadir Şah sağlam bir idare kurmuştur ve 1933'te bir suikast sonucu katledilmiştir, yerine oğlu Zahir Şah tahta geçmiştir (Aydın 2010: 7).

Zahir Şah on dokuz yaşındayken ülkenin yönetimini ele almıştır. Fakat yaşı küçük olduğundan amcaları kendisine yardımcı olmuştur. Şah gücü ele aldıktan sonra babasının yolunu takip edeceğini ve dönemin anayasasının hiçbir değişikliğe uğramadan geçerli olduğunu dile getirmiştir (Hashimi 2013: 19).

1.2. Haşim Han Dönemi (1933- 1944)

Haşim Han ve bundan sonraki kişiler Zahir Şah dönemindeki başbakanlardır. Bu dönem genel olarak totaliter dönem olarak adlandırılmıştır. Ülke çapında herhangi bir gelişme kaybedilmemiştir. Haşim Han insanların özel hayatlarını kontrol etmek için Riyaset Zapt Ahvalat (Kayıt Başkanlığı Konseyini) kurmuştur. Medya ve basını sansüre tabi tutmuştur. Sonunda Haşim Han 1944'te istifa etmiştir. Yerine Zahir Şah'ın diğer bir amcası olan Mahmut Han geçmiştir (Musavi 2009: 28).

1.3. Mahmut Han Dönemi (1944- 1953)

İktidarın bir amcadan diğer bir amcaya geçmesi insanların gözünde pek fark yaratmamıştır. Haşim Han döneminde ülkede bir kaos ortamı oluşmuştu, bu nedenle Mahmut ılımlı bir politika izlemiştir. Siyasi kurum ve kuruluşların faaliyetlerine izin verilmiştir. 1947 yılında kadınlara matematik ve sosyal bilimler eğitimi veren bir edebiyat fakültesi açtırmıştır. Dini ilimler tahsil etmek için medreseler açtırmıştır. Bu özgürlüklerin sınırlı olmasına rağmen halk kendi düşüncelerini açıkça beyan edebilme gücüne sahip olmuştur. SSCB'nin desteklediği bazı kesimler bu özgürlükten faydalanarak devlete karşı ayaklanmıştır. Şah ailesine eleştiriler artınca Mahmut Han'ın yerine Davut Han geçmiştir (Derih 2001: 252).

1.4. Davut Han Dönemi (1953-1963)

Bu dönem diğer başbakanların döneminden daha yenilikçi sayılırdı. Eski kabine üyelerini uzaklaştırarak yerinde gençleri ve aydınları getirmiştir. Ülke sosyo-kültürel açıdan gelişmiştir (Derih 2001: 253).

Davut Han on yıllık iktidarında şu işleri yapmıştır:

- Gençlere daha kaliteli eğitim alabilmeleri için iktisat, ziraat, mühendislik fakültelerini açtırmıştır,
- Düşmanlara karşı orduyu güçlendirmiştir,
- Davut Han, Emanullah Han gibi kadınların başörtülerine karşı çıkararak başlarını açtırmıştır,
- Beş yıllık ekonomik planlarını uygulamaya çalışmıştır.

Davut Han'ın bazı siyasi davranışı yüzünden şah ailesinin içinden bazılarını rahatsız etmeye başladı. Sonunda istifa etmeye zorlandı yerine Yusuf Han geçti (Endişmend 2010: 89).

1.5. Demokratikleşme Süreci (1963-1973)

Zahir Şah'ın, geçen otuz yıllık krallığında ülkenin herhangi bir politika-sında rolü olmadı. Yalnız görünüşte kral olarak kaldı. Bu nedenle bundan sonraki hayatında ülkenin başında olmak istedi. Yürütme organı veya yeni ülkenin sistemi ise sayıları kanuna göre tayin edilirdi, başbakandan ve birkaç bakandan oluşuyordu. Kral başbakanı atar ve o da kendi isteğiyle bakanlarını görevlendirirdi, Milli Şura'dan güvenoyunu aldıktan sonra kral tarafından kendi görevlerine yerleştirildi (Derih 2001: 377).

Devletin yürütme organı; on yıl içinde şu beş başbakanla yürütülmüştür: Yusuf Han, Haşim Meyvandval, Nur Ahmed İtimadi, Zahir Han ve Musa Şefik. Bu süreçte en kısa süre yönetimde bulunan Yusuf Han ikinci defa dört gün sürecek şekilde devleti yönetmiştir. Yusuf Han ve Nur Ahmed İtimadi bu dönem içinde Zahir Şah'ın emriyle diğer başbakanlardan ayrı olarak ikişer defa hükümet kurmuşlardır. Kral bu süreç içinde eski yönetimden bazı kişileri yeni kabineye yerleştirmiştir (Keşkeki 1986: 28).

1.5.1. Yusuf Han Dönemi (1963-1965)

Yusuf Han 13 Mart 1963 yılında Davut Han'dan sonra kral ailesi dışında yönetime gelen ilk kişidir. Hükümetinin kurulmasından iki hafta sonra kral tarafından yedi kişilik bir heyetle yeni bir anayasa hazırlaması için görevlendirildi (Afgan 2006: 288).

1965 yılının Eylül ayında farklı gruplardan oluşan bir protesto gerçekleşti. Bu protestoları düzenleyenler sadece ülkenin solcu kesimleri değil aksine hükümet yandaşları da ülkenin bu durumundan faydalanmak için bir araya gelmişlerdi (Sistani 2014: 60). Protestocuların çoğu üniversite ve lise öğrencileriydi. Bunlar hükümetin güven oylamasını yakından izlemek ve takip edip sonuca etki etmek istiyorlardı. Fakat devlet güçlerinin müdahalesi ve üç gencin ölümüyle protesto sona erdirildi. Yusuf Han ikinci bir kere yüksek oyla hükümetini kurdu. Ancak dört gün sonra krallık sarayından Yusuf Han'ın sağlık nedeniyle istifa etmesine dair açıklama geldi. Onun yerine kral tarafından Haşim Meyvandval başbakan adayı olarak gösterildi (Keşkeki 1986: 42).

1.5.2. Haşim Meyvandval Dönemi (1965- 1967)

Yusuf Han hükümetten istifa edince, kral Haşim Meyvandval'ı kabinesini oluşturmak için görevlendirdi (Keşkeki 1986: 43). Haşim Meyvandval hedeflerini yerine getirebilmek için politik taktiklerini tamamen değiştirdi. Bunun örneği; 1967 yılında Orta Doğu'da Arap ülkeleri ve İsrail arasında altı günlük bir savaş sonrasında başbakan taktik ve davranışını değiştirdi. Ülke tarafsızlık çizgisinden kayarak Arap ülkelerinden taraf tutmaya başladı. Ayrıca bu dönemde Haşim Meyvandval, CIA istihbaratına kendi hükümetinde yer vermesinden dolayı halk tarafından suçlandı ve istifa etti (Arya 1999: 113).

1.5.3. Nur Ahmet İtimadi Dönemi (1967-1971)

Zahir Şah, Haşim Meyvandval yerine Nur Ahmet İtimadi'ya kabinesini oluşturmasını emretti. Ancak o yirmi güne kadar kendi planını ve üyelerini güvenoyunu alarak Milli Meclise tanıttıramadı (Zade 2009: 129). Nur Ahmet

İtimadı, anayasa dönemindeki diğer başbakanlar gibi siyasi olaylara karşı gelemedi ve tavrında daha çok solculara yani SSCB'ye yakınlığı vardı. Bunun döneminde SSCB çoğunlukla ülkenin önemli organları olan orduda yer aldı (Zade 2009: 130).

Bir taraftan ülke çapında güvensizlik sürerken diğer bir taraftan parlamentoda tartışılan tek konu dil konusuydu (Hakşinas 1989: 183). Milli Mecliste Nur Ahmet İtimadı'nın yönetimi hakkında vekillerin yönlendirdiği bazı sorularını cevap veremeyerek terk etmesi, onun istifasına yol açtı ve 1971 yılında istifa etti (Derih 1986: 423).

1.5.4. Zahir Han Dönemi (1971-1972)

Nur Ahmet İtimadı'nın istifasının ardından kral tarafından 1971 yılında Zahir Han kabinesinin oluşturması için görevlendirildi (Derih 1986: 429). Zahir Han döneminin karşı karşıya kaldıkları önemli olay ise, kıtlıklar ve su taşkınlığıydı. Badahşan, Ğur, Faryab ve Badĝis illerinde insanlar kış ayının aşırı soğuk olmasından dolayı yerinden oldular. Başbakan Zahir Han bu duruma karşı gelemezince makamından istifa etti (Hakşinas 1989: 361).

1.5.5. Musa Şefik Dönemi (1972- 1973)

Zahir Han'ın yerine 1972 yılında Musa Şefik geçti. Şefik eğitimini Mısır'da tamamlamış ve muhafazakâr aileden gelmekteydi (Zade 2009: 136). Bu dönemde genel olarak Şefik şu işleri yaptı: Ekonomik ve sosyal planları çerçevesinde SSCB'lerin yardımını kabul etti. Önceki dönemlerden beri hazine bulunan, ABD, Çin, İngiltere ve Dünya Bankası borçlarının kullanılması hakkında kararlar alındı. Eğitimsizliğe, doğa afetlerine karşı önemli tedbirler alındı. Ancak Davut Han krallık yerine cumhuriyeti ilan etmek için 1973 yılında darbe gerçekleştirdi (Derih 1986: 440).

1.2. Hukuki Açıdan Dönemin Değerlendirilmesi

Nadir Şah'ın ölümü üzerinden iktidara gelen Zahir Şah, otuz yıl sözde kral olarak kaldı. Fakat devlet yönetimi ilk olarak büyük amcası olan Haşim Han'ın tekelindeydi. Haşim Han on yıllık iktidarı boyunca, insanlar hak ve hukuk açısından zarar gördü. Rüşvet, idari fesat, açlık, vs. üst seviyeye ulaştı. Haşim Han 1937 yılında bir kanun çıkardı ve Peştunca dilini ülkenin resmi dili yaptı. Bunun yanı sıra devlet memurlarının üç yıla kadar Peştunca'yı öğrenmelerini, konuşma ve yazışmalarında da kullanmalarını zorunlu hale getirdi. Bunlarla da yetin-

meyerek okulların, sokakların isimlerini Peştunca'ya çevirdi. Madeni bulunan, ekonomik şartları uygun, suyu bol olan yerlere sakinlerini oradan göç ettirerek Peştunları yerleştirdi.

1944 yılında Zahir Şah'ın ikinci amcası olan Mahmut Han ülkenin başına geçmiştir ve insanlara sözde kalmışsa bile bazı özgürlükler tanımıştır. Siyasi akımların kendi himayesi altında işlerini sürdürmesine izin vermiştir. Ancak ülkeyi kendi Peştunvali zihniyetine (katı ve içine kapanık kabileci bir zihniyete) uygun olarak ülkeyi yönetmeye çalışmıştır.

1953 yılında kralın yeğeni Davut Han ülkenin başına geçmiştir. Davut Han'a kadar toplumda kadınlar bir meta gibi para karşılığında satın alınırdı ve satılırdı. Kadınlar bütün hayatını evde geçirirdi ve herhangi bir hak ve hukuka sahip değillerdi. Kadınların öğrenme ve çalışma hakları yoktu. Fakat Davut Han, Emanullah Han'dan sonra kadınlara her türlü hakkı tanıdı. Davut Han döneminde kadınlar öğrenme, seçme ve seçilme haklarına sahip oldu. Ancak bu dönemde yolsuzluk, rüşvet ve işsizlik yaygınlaştı. Davut Han otoriter bir şekilde ülkeyi yönetmeye çalıştı. Komşuluk hukukunu önemsemeyerek Pakistan'la sınır çatışması açtı ve komşuluk ilişkilerini en alt seviyeye düşürdü.

Sonunda, Zahir Şah 1964'te bir anayasa çıkararak meşruti monarşiye dayalı bir düzen getirdi. 1964 anayasasını değerlendirecek olursak, Zahir Şah'ın düzelttiği ve onayladığı anayasada insanların hak ve hukukuna, din ve inanç özgürlüğüne, ülkede yaşayan Şii'lerin hakkı konusunda açıklık getirmemiş ve sadece kâğıt üzerinde kalmıştır.

2. CUMHURİYETİN KURULUŞU (1973-1978)

17 Temmuz 1973'te eski başbakan Davut Han, muhalefetin de desteklediği bir askeri darbeye, Roma'da tedavi gören Zahir Şah'ı devirerek yönetime el koydu. Solcu subaylar ve Afganistan Demokratik Halk Partisi'nin Perçem kanadının desteklediği darbe sonunda cumhuriyet ilan edildi (Kazım 2007: 2).

2.1. Darbeye Giden Nedenler

Cumhuriyetin kuruluşuyla oluşan ilk kabinede Demokratik Halk Partisi'nin Perçem kanadının aktif bir biçimde rol alması, vatandaş nezdinde darbenin yapıyla ilgili bir takım soruların sorulmasına neden olmuştur. Örneğin: "Davut Han'ın darbeyi gerçekleştirme noktasında destek aldığı bir nokta var mıydı? Burada SSCB'nin etkisi var ise ne şekilde olmuştur? Biz de buna benzer soruların cevaplarını aramaya çalışacağız.

Davut Han darbenin gerçekteştirme nedenini şöyle açıklamıştır: “*Ülkenin dört bir yanındaki vatanseverler, ülkenin bu vahim durumuna her gün şahit oluyorlardı ve geleceklere için tedirginlerdi. Bunların arasından özellikle de ordudakiler bu durumu daha çok yaşıyorlardı ve devlet adamları belki bir gün bu durumun iyileşmesine çabalar diye umuluyordu. Fakat sonuç olarak bu beklentileri faydasız çıkararak ıslah olunamaz hale gelmişti* (Tenin 2005: 172).”

Davut Han’ın darbeyi gerçekteştirdiği sırada Zahir Şah İtalya’nın Nobel şehrindeydi. Bazıları bu darbenin aile içi bir uzlaşma sonucu olduğunu düşünüyorlar. Ama Zahir Şah darbeyi, “*Benim düşünmediğim kişiler tarafından gerçekteleşti. Benim hatırladığım kadarıyla bizim aramızda ülkeyi bu duruma getirecek bir şey geçmedi. Benim yokluğumda kimsenin inanamadığı bir kişi tarafından bu darbe gerçekteleşti*” diye açıkladı (Mayar 2012: 5).

Ülkenin o dönemde bulunduğu şartlar itibari ile toplumsal sistem kötü bir durumda bulunmaktaydı. Ama bu durum rejimin (krallığın) sonu muydu? Ülke siyasi bir değişime ihtiyaç duyuyor muydu? Bazıları bu görüşe inanmıyorlardı. Bunların arasından Sait Kasım Rişti’ya bunun nedenini bölgedeki ülkelerin rekabeti ve büyük güç oyunları olarak tanımladı ve ona göre:

“Bu durum krallığın üstesinden gelinmeyecek bir durum değildi. Son zamanlarda özellikle de Musa Şefik dönemindeki ilerlemeler böyle devam etseydi belki de ülke bu gergin durumdan çıkabilirdi. Şefik daha çok Batıya ve ABD’ye meyilli biriydi ve SSCB’nin yirmi yıllık değişik yatırımlarını alt üst etmişti. Fakat iç ve dış müdahaleler, ülkenin bu olumlu gidişatını hazmedemeyerek kendi hedeflerine ulaşabilmek için hemen harekete geçti ve rejime son verdi (Tenin 2005: 172).”

Diğer bir görüşe göre darbe, SSCB’nin Afganistan’da ve diğer bölgedeki ülkelere nüfus etmesi için gerçekteştirmiştir. Bunun nedenini, sosyal bilimler araştırmacısı olan Sait Taib şöyle açıklamıştır: “*Bölgedeki ülkelerin büyük güç oyunları ve rekabetinde sıcak sulara ulaşma amaçları yoktu. Ama son araştırmalarında şöyle bir açıklık getirmiş: SSCB’nin kendi askerlerini bilgilendirme aracılığıyla (GRU)¹ tarafından Davut Han’ın darbesine önemli bir etki yapmış ayrıca (GRU) 1964 yılında SSCB’de eğitim gören askerlerini Davut Han’ın cumhuriyetine yer verme zeminini hazırlamıştır* (Tenin 2005: 173).”

SSCB bu darbeye kendi müdahalelerini reddetmiştir. SSCB’nin Dışişleri Bakanı ve eski uluslararası ilişkiler enstitüsü öğretmeni Vilademir Basov

¹ (Rusya Silahlı Kuvvetler Genelkurmayına bağlı askeri istihbarat teşkilatıdır).

darbe hakkında şöyle demiştir: “SSCB'nin ne krallığın çökmesinde ne de Davut Han'ın ortadan kaldırılmasında etkisi vardı. Darbeyi gerçekleştiren Davut Han'dı. Ancak bizim dolaylı bir şekilde rolümüz vardı. O da SSCB'de eğitim ve öğretim gören ve komünist bir inanca sahip olan askerler aracılığıyla olmuştur (Tenin 2005: 173-174).”

Darbede (ADHP) askerleri dışında bağımsız askerler de darbeye katılmıştır. Fakat Davut Han nasıl bu askerleri kendisine bağladı? Abdul Hamit Mutad, Temmuz darbesinde yeri olan bu soruya şöyle cevap vermiştir:

“Davut Han'ın ordudaki gizli şebekeleri olarak çalışan insanlar aracılığıyla tanıştım. Davut Han yeni bir rejim olan cumhuriyet rejimi için insanları davet ederdi. Davut Han'la her zaman yaptığımız görüşmelerde o iki noktaya olumsuz bakıyordu: Şefik aracılığıyla Hilment Vadisi anlaşmasının İran'la sona erdirilmesi ve Peştunistan meselesiydi. Ayrıca başbakan Zahir döneminde gerçekleşen kıtlıklarda tedbirsizce davranmalarından dolayı hükümetini suçlardı. Bir de her tarafta SSCB'de eğitim gören askerlerden şu sözleri duyardım: “Bu ülkede bu kadar güvensizlik varken SSCB'de neden insanlar refah içinde yaşıyorlar” ayrıca ADHP'nin vekilleri tarafından parlamentoda ve çoğu yerde şu sözleri duyardım: “Bu devlette her türlü imkânlar varken neden insanlar fakirlikte yaşıyorlar. Neden imkânları değerlendirmiyorlar (Tenin 2005: 174-17).”

ADHP'nin Perçem kanadının bu darbenin başarılı bir şekilde gerçekleşmesinin arkasında rolü var mıdır? Davut Han'ın yeğeni bu soruyu şöyle cevaplandırır: “Aynı soruyu ben de Davut Han'a sormuştum. Genel olarak insanlar bu darbenin Davut Han ve ADHP'nin gizli bir anlaşma sonucu gerçekleştirdiği inanışları var bu doğru mu yoksa yanlış mı? Davut Han da “Allah'ı şahit olarak söylüyorum ADHP'yle ne gizli ve ne de açık bir anlaşmamız vardı” demişti (Kazım 2007: 5).

SSCB darbeyi yapmak için neden Davut Han'ı seçmiştir? Abdullah Kazım şöyle demiştir: “Davut Han halk arasında tanınmış ve askeri bir kişiliğe sahipti. Onun gerçek liderliği bu darbeyi başarılı kılmıştır. Oysa bizim askerler seksen kişiden fazla değildi. Ayrıca biz de şöyle bir inanç vardı “Eğer Kabil'i ele geçirebilseydik Davut Han'dan dolayı diğer şehirlere saldırmamıza gerek kalmazdı. Çünkü herkes ona karşı saygılıydı (Nangaley 1992: 72).

2.2. Darbe ve Cumhuriyetin Kuruluşu

16 Temmuz 1973 yılında Irak'ın Kabil'deki büyükelçiliği, milli günü münasebetiyle bir ziyafet hazırlamıştır. Afgan savunma bakanı dahil olmak üzere hükümetin bürokratları da orada bulunmuştur. Darbeciler de bu fırsattan faydalanarak ilk olarak Afganistan milli Radyo televizyonunu işgal etmiştir. Daha sonra krallık köşkünü basarak saltanatın vekili görevinde olan Ahmet Şah ve savunma bakanının oğlu Veli Han rehin alınarak Abdul Kadir'in evine getirilmiştir ve böylece Kabil Şehri darbecilerin eline geçmiştir. 17 Temmuzda Davut Han Kabil radyo stüdyosunda hazırlamış olduğu bildirisini şöyle okumuştur (Derih 2001: 540).

“Yaptığım bütün siyasi faaliyetlerimde her zaman şu soruyu kendime sormuşumdur: Afgan halkına ve özellikle de hakkından daha çok mahrum olan genç nesile içinde herkesin eşit olduğu iyi bir hayat ortamı nasıl yaratabilirim diye? Ben her zaman gerçek demokrasiyi temelinde ülkemin güvenliği ve halkımın refahı hizmetini barındırıyorsa uygulamaya çalıştım.

Geçmişteki yönetimler demokrasi ve özgürlük adı altında herkesi birbirine düşerek düşman ettiler. Böl, parçala ve yönet formüllerine dur diyebilecek biri lazımdı. Bu nedenle bütün vatanseverler ve özellikle Afganistan'ın vatansever ordusu bu anarşizmi çöktürdüler. Şunu da herkese beyan ediyorum bundan sonra bu rejim sona erdi. Yerine İslam'ın hakiki yüzüyle uyumlu olan cumhuriyet rejimi geçmiştir.

Afganistan'ın dış politika ilişkileri konusunda Afganistan tarafsızlık anlaşmasına uygun olarak hareket edecek ve Afgan halkının kendi özgür iradesine bağlı olacaktır. Afganistan'ın uluslararası politika ilişkileri konusunda yine Afgan halkının isteğine göre belirlenecektir. Geçmişte Peştunistan olayı yüzünden Pakistan'la herhangi bir olumlu sonuca varamamıştık ancak bu kez tekrar bir olumlu sonuca varmamız için çalışacağım (Cumhuriyet 1974: 1-7).”

Davut Han darbe gününde darbeye katılan askerlerin rütbelerini bir ve iki rütbe yükseltmiştir. Bu nedenle daha sonraları alt kademeli asker orduda kalmayınca ordu ağır zararlar görmüştür (Derih 2001: 564). Davut Han ve ordudakiler darbenin ikinci gününde “merkez komitesi” adı altında bir araya gelmişlerdir. Bu komite Davut Han'ı cumhuriyetin kurucusu olarak hem cumhurbaşkanı ve hem de başbakan olarak seçmiştir. Ayrıca darbeye katılanların maaş ve bahşişleri konusunda da kararlar alınmıştır (Bina 1986: 148).

Davut Han devlette eskiden beri çalışanların yerine gençleri istihdam etmiştir. Fakat SSCB yandaşları bu durumdan hoşnut olmamışlardır ve her geçen gün rejime karşı propagandalar yapılır olmuştur. Bu minvalde Davut Han artık SSCB'nin Afganistan'a yardım edemeyeceğini anlamış ve sırayla SSCB yandaşlarını devletin içinden tasfiye etmiştir (Ekberi).

Bu tasfiye işinde görünüşte SSCB'nin yandaşları devlet kademelerinde azalma göstermiştir. Fakat gelecekteki olaylar şunu gösterdi ki, SSCB yandaşlarının nüfus ettiği polis ve ordunun orta kademelerinde bir düşüş yoktu. Cumhurbaşkanı ordu ve poliste olanların temizlemesi konusunu ihmal etmiştir (Derih 2001: 565).

Davut Han devletin ilk başta yapılması gereken işlerini bitirdikten sonra hâkim olan bu yönetime milli renk katmak amacıyla anayasayı onayladı ve kendisinin liderliğini yasal bir şekilde meşrulaştırılması kararı alındı. 1976 yılında yapılan seçimde Davut Han altı yıla kadar Afganistan'ın ilk cumhurbaşkanı olarak seçildi (Tenin 2005: 195-195).

2.3. Cumhuriyetin Sonu

Davut Han, 1976 yılında politikasında değişiklik yaptı ve SSCB'den açıkça uzaklaştı ve İslam ülkelerine yöneldi. Genel toplumsal ve ekonomik reformlara girişti. Pakistan başbakanı Ali Butto ile Peştunistan sorunuyla ilgili bir anlaşma gerçekleştirdi. Davud Han'ın hazırladığı anayasa 1977 yılında Loya Jirge'de kabul edildi.

Bunun üzerine on yıldır ayrı çalışan sol örgüt, Halk ve Perçem partileri Davud Han'a karşı yeniden birleştiler. Perçem Partisinden Ali Ekber Heybar'ın öldürülmesi üzerine ülke içinde komünistlerin Davud Han'a karşı başlattıkları muhalefet, 17 Nisan 1978 tarihinde yapılan cenaze töreni, hükümet darbesinin başlangıcı oldu. Heybar'ın cenaze törenine on bir bin kişinin katılması Davud Han'ı endişelendirdi. Davud Han, Babrak Karmal ve Nur Muhammed Teraki'nin de bulunduğu komünist Halk ve Perçem liderlerini 24 Nisan'da hapsedti. Tutuklanılardan Halk kanadı lideri Hafızullah Amin'in ordu içindeki gücüne dayanarak gerçekleştirdiği darbeye Davud Han devrildi. Kendisi ve aile üyelerinin çoğu öldürüldü. 27 Nisan 1978 tarihinde Afganistan Demokratik Cumhuriyetinin kurulduğu ilan edildi (Derih 2001: 624-630).

SONUÇ

1973'e kadar Afganistan'da yönetim sistemi krallıktı. Kral vefat ettikten veya öldürüldükten sonra yaş, yetenek, eğitim ve başka özelliklere bakılmaksızın kralın oğlu yerine geçiyordu. Nadir Şah bir suikast sonucu öldükten sonra Zahir Şah yerine geçmiştir ve kırk yıl ülkeyi yönetmeye çalışmıştır.

Zahir Şah'ın genç olması nedeniyle amcası olan Haşim Han ülkeyi yönetmeye çalışmıştır. Haşim Han dönemi tarihte "kara bir dönem" olarak kayıtlara geçmiştir. 1944'te Zahir Şah'ın ikinci amcası olan Mahmut Han ülkenin başına geçmiştir. Bu dönemde Mahmut Han siyasi akım ve partilere kendi gözetimi altında işlerinin sürdürülmesine izin vermiştir. 1953'te Davut Han yönetimin başına geçmiştir. O, çeşitli bölümlerden meydana gelen üniversiteler açtırmıştır ayrıca orduyu güçlendirmiş ve ülkenin gelişmesi için sosyal ve ekonomik planlarını gerçekleştirmiştir.

Zahir Şah 1964'te bir anayasa çıkararak meşruti monarşiye dayalı bir düzen getirdi. Ancak yine özgürlük, hak ve hukuk arka planda itildi. Sonunda, 16-17 Temmuz 1973'te eski başbakan Davut Han, muhalefetin de desteklediği kansız bir askeri darbeye, Roma'da tedavi gören Zahir Şah'ı devirerek cumhuriyeti ilan etti.

Davut Han, 1976 yılında politikasında değişiklik yaptı ve SSCB'den açıkça uzaklaştı ve İslam ülkelerine yöneldi. Genel toplumsal ve ekonomik reformlara girişti. Pakistan başbakanı Ali Butto ile Peştunistan sorunuyla ilgili bir anlaşma gerçekleştirdi. Davud Han'ın hazırladığı anayasa 1977 yılında Büyük Şura'da kabul edildi.

Sonunda, Nisan 1978'de Afganistan Demokratik Halk Partisi'nin (ADHP) Halk kanadının düzenlediği darbeye Davut Han devrildi, kendisi ve aile üyelerinin çoğu öldürüldü. 27 Nisan 1978'de Afganistan Demokratik Cumhuriyeti kuruldu. ADHP genel sekreteri Nur Muhammed Terakki Devrim Konseyi Başkanı olarak iktidara geçti.

Sonuç olarak şunu da söylemek gerekir, Afganlar cumhuriyet sistemini farklı bir şekilde anlamaktadırlar. Cumhurbaşkanlığı seçiminde birçok kişi aday olmaktadır. Örneğin, 2004'teki seçimde on sekiz cumhurbaşkanı adayı çıkmış ve 2009'daki seçimde aday sayısı daha da artmış ki bu seçimin kalitesini düşürmüştür.

KAYNAKÇA

AFGAN, Necmettin (2006), *Nigareş Ber Tarih Maaser Afganistan*, Kabil: Danış Yayınları.

ARYA, Muahmmmed Nacm (1999), *Muhammed Haşim Meyvandval*, Kabil: Meyvend Yayınları.

AYDIN, Abdul Ghani, (2010), *Afganistan'da Taliban Hareketinin Ortaya Çıkışı ve Mezhebi Görüşleri*, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Bİ-NA (1986), *Tarih Maaser Afganistan Az İsterdad Ta İstiklal İnkılab Sewer*, Kabil, Beyhaki Yayınları.

Cumhuriyet Afganistan (1974), “Bayanat, Payamha Kanferansha-i Dawleti, Reis Milli ve Mueses Cumhuriyet”, *Bayhaki Yayınları*, Sayı: 363, 1-7.

DERİH, Eminullah (2001), *Afganistan Der Kern Bistum*, Peşaver: Danış Yayınları.

FAYAZ, Ali Akber, “Serdar Muhammad Davut Han”, (erişim tarihi: 2018.04.15), <http://k1342b.blogfa.com/post-32.aspx>.

FERHANG, Muhammed Sıdık (1994), *Afganistan Der Penc Kern-i Ehir Ba Zemayım ve İzafat-ı Cedid*, C.II, Peşaver: İslamiyan Yayınları.

HAJIYAR, Farhad, (2011), *Afganistan'ın Etnik Yapısı ve Kimlik Sorunu*, Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

HAKŞİNAS, Ş.N (1989), *Desayis ve Cinâyât Rus Dar Afganistan*, Peşaver: Meyvand Yayınları.

HASHİMİ, Sayed Mobin, (2013), *Afganistan'da Kadınların Sosyo-Kültürel ve Dini Durumu (Cüzcan Örneği)*, Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

KAZIM, Abdullah (2007), “Kotada-i Bist Şeş-Saratan 1973 Sokut Saltanat ve İlan Cumhuriyet”, *Afghan German Online*, 1-5.

KEŞKEKİ, Sabah Haddin (1986), *Daha-i Kanun Esasi*, Kabil: Şura-i Sekafet-i Cihat Yayınları.

KİREN, Akın, (2012), *Afganistan'ın Yeniden Yapılandırılmasında Türkiye'nin Rolü (2001-2011)*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

MAYAR, Ehsanullah (2012), *Sokot Nizam Şahi ve Mavkuvf Aharin Padişah Afganistan Kodata-i 26 Saratan, Nohistin Mihr Do Meno*, Virginia.

MOHAMMADI, Abdullah, (2010), *Üniversite Öğrencilerinin Din Anlayışı (Afganistan-Kabil Üniversitesi Örneği)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

MUSAVİ, Sait Ali (2009), *Tarih-i Tahlili Afganistan Az Zahir Şah Ta Karzai*, Kabil: Belh Yayınları.

NANGALEY, Şohret (1992), *Muhammed Zahir Şah*, Peşaver: Mevand Yayınları.

SİSTANİ, Akademisyen (2014), *Mokadama-i Ber Kodata-i Haft Saver ve Feca-i Haşt Saver Der Afganistan*, Tahran: Amuziş Yayınları.

TENİN, Zahir (2005), *Afganistan Der Kern-ı Bistum 1900-1996 Ez Mecmu'a Bernama-hayi BBC*, Tahran: Nigar Yayınları.

ZADE, Mısbah (2009), *Tarih Siyasi Muhtaser Afganistan*, Tahran: Parsiyan Yayınları.

EKLER

Cumhuriyet Anayasasının Çevirisi

Cumhurbaşkanı 24 Şubat 1977'de hazırlanan cumhuriyet anayasasını yürürlüğe koymuştur. Bu anayasanın 1-12. maddelerine göre, devletin temel hedefleri sırasıyla; *devletin temel amaç ve görevleri, ülkenin bağımsızlığını ve egemenliğini savunmak, cumhuriyeti ve demokrasiyi korumak, birey ve toplumun huzurunu sağlamak; ayırıcılığa ve üstünlüğe karşı mücadele etmek; bireyin temel hak ve hukukunu, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya çalışma olarak belirlenmiştir.*

Anayasanın 13-19. maddelerine göre ise ekonomik temeller sırasıyla; *maden, orman, telekomünikasyon, ulaştırma tesisleri hava ve kara; sigorta şirketleri, gıda, anıtlar, arkeolojik ve tarihi eserler gibi kaynaklar kanuna göre milletindir denilmiştir.*

Anayasanın 20-26. maddelerine göre devletin yapısı; *üniter, demokratik, bağımsız ve bölünmez bir devlet olarak açıklanmıştır. Egemenliğin büyük millet meclis, meclis ve yerel meclisler aracılığıyla, millet tarafından kullanılacağı ibaresi yer almıştır. Her bir Afganistan vatandaşının bireyine Afgan kelimesi kullanılmıştır. Peştunça ve Farsça, Afganistan'ın resmi dili ve dini ise İslam olarak belirlenmiştir.*

Anayasanın 27-47. maddelerine göre vatandaşın temel hak ve sorumlulukları; *Afgan halkının tümü hukuk önünde cinsiyet ayrımı yapılmadan eşittir. Herkes, yaşama, maddî ve manevî varlığını koruma ve geliştirme, düşünce ve kanaat; mülkiyet ve miras, yerleşme ve seyahat, özel ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme, vicdan, dinî inanç, bilim ve sanatı özgürce öğrenme ve öğretme ve bu alanda her türlü araştırma hakkına sahiptir. Afgan halkının sosyal ve siyasal taleplerini yansıtabilmek için ve onların siyasi alanda daha güçlü olana kadar ülke tek parti sistemle yürütülecek olarak belirlenmiştir.*

Anayasanın 48- 64. maddelerine göre Şurayı milli (milli Şura) oluşumu ve görevleri şöyledir: *Afganistan halkının tümünü temsil eder ve onların ortak iradesinin ürünüdür. Meclis üyelerinin yüzde ellisini çiftçi ve işçiler sınıfı oluşturmaktadır. Adaylar parti tarafından önerilerek özgür ve gizli bir seçimle dört yıla kadar seçilir. Bu nedenle Afganistan seçim havzalarına bölünür ve havzalar da kanuna göre belirlenecektir. Meclis her yıl üç ay sürecek kadar bir toplantı*

yapar. Milli meclisin görevi; ülkenin bütçe kararlarını, uluslararası antlaşmaları onaylamak ve devletin silahlı kuvvetlerini yurtdışına gönderme yetkisine sahiptir.

Anayasanın 65-74. maddelerine göre Luya Cirge'nin (Büyük Şura) görev ve oluşumu sırasıyla şöyledir: *Büyük Şura; Afgan halkının kararı ve iradesinin yansımasıdır. Büyük konseyin oluşumu şöyledir:*

- Milli Şura üyeleri,
- Partinin merkez konseyi üyeleri,
- Silahlı kuvvetler konseyinin üyeleri,
- Yargıtay üyeleri,

Bu konsey anayasanın hükümlerine uygun olarak cumhurbaşkanı tarafından başlatılacak ayrıca cumhurbaşkanı bu konseye başkanlık edecektir.

Anayasanın 75-87. maddelerine göre cumhurbaşkanının görev ve yetkileri şunlardır: *Cumhurbaşkanı yürütme organının başında ve partinin kararnamesinde belirlenmiş görevlerini yürütebilir. Cumhurbaşkanı adayları, Afganistan vatandaşı, Müslüman ve Afgan anne babadan doğmuş olmalıdır.*

Anayasa, cumhurbaşkanına aşağıdaki görev ve yetkileri vermiştir:

- Silahlı kuvvetlerin başkomutanı,
- Büyük Şura onayladığı savaş ve barış antlaşmalarının onaylaması,
- Ülkenin bağımsızlığı ve toprak bütünlüğünü korumak için önlemler alması,
- Büyük Şura kararıyla yurtdışına asker gönderme kararını onaylaması,
- Büyük Şura üyelerini toplaması,
- Büyük Şura onayıyla olağanüstü hal ilan etmesi,
- Milli Şura ve Luya Cirge'nin açılışını yapması,
- Yardımcılarının istifasını kabul etmesi,
- Milli Şura onayıyla yüksek mahkemenin üyelerini ataması,
- Yargı organının başkanını, ordunun komutanları, polis müdürlerini v üst düzey bürokratlarının atanması, görevden alması ve istifalarını kabul etmesi,

- Büyükelçi ve uluslararası kurumlarda görev yapacak temsilcileri ataması,
- Yabancı ülkelerden atanan büyükelçileri kabul etmesi,
- Uluslararası antlaşmaları onaylaması,
- Onur madalyası ve fahri unvan vermesi,

Cumhurbaşkanı parti tarafından aday gösterildikten sonra büyük konseyden üçte iki oyla altı yıla kadar seçilebilir. Seçimi kazanan aday Milli Şura'da ant içerek görevine başlar. Büyük Şura üyelerinin üçte ikisi Cumhurbaşkanını suçlu görülmesi zaman özel bir mahkemede yargılanır.

Anayasanın 88-95. maddelerine göre hükümetin görev ve yetkileri şu şekildedir: *Cumhurbaşkanının yardımcıları ve bakanlar, Müslüman ve Afgan anne babadan doğmuş olmalıdır. Ayrıca ülkenin tüm medeni ve siyasi haklarına sahip olması gerekir. Cumhurbaşkanının yardımcıları ve bakanlar görevlerine başlamadan önce cumhurbaşkanı önünde şu şekilde ant içerler:*

Allah'ın adı ve Kur'an üzerine yemin olsun bütün fiillerimde Allah'ı hazır görerek İslâm dininin korunmasını, temmuz darbesine ve cumhuriyetin temel ilkelerine uygun olarak görevimi yapacağım.

Hükümet aşağıdaki görev ve yetkilere sahiptir:

- Hukuk ve partinin ilkeleri doğrultusunda ülkenin iç ve dış politikasının uygulaması,
- Devlet bütçesinin düzenlemesi ve ülke ekonomisinin gelişmesi için kararlar alması,
- Güvenliği sağlamak için önlemler alınması,
- Yolsuzluğu karşı mücadelesi etmesi,
- Hukukun esaslarına uygun olarak yabancı ülke ve kuruluşlarla anlaşmalar yapması,
- Anayasanın teklif ettiği yasaları yerine getirmesi.

Anayasanın 96- 11. maddelerine göre yargının görev ve yetkileri şöyledir: *Devletin en önemli organı olarak yüksek mahkeme ve ona bağlı diğer mahkemelerden meydana gelmektedir. Hâkimler görevlerinde bağımsızdır; Mahkeme duruşmaları herkese açıktır. Yüksek mahkeme başkanı kadı-ul-kudat (kadıların*

kadısı) 'tır. Yüksek mahkeme dokuz üyeden meydana gelmektedir ve cumhurbaşkanı tarafından görevlendirilir.

Yüksek mahkeme üyesi aşağıdaki özelliklere sahip olması gerekir:

-35 yaşında olmalı,

- Mahkeme tarafından siyasi haklardan mahrum bırakılmamışsa,

Anayasanın 114-120. maddelerine göre olağanüstü halin oluşması ve süresi şu şekildedir: Savaş halı, savaşı gerektirecek bir durumun baş göstermesi, ayaklanma olması, devletin ve milletin bölünmezliğini içten veya dıştan tehlikeye düşüren şiddet hareketlerinin yaygınlaşması, cumhurbaşkanı tarafından olağanüstü hal ilan edilir ve mili meclisin de görüşünü aldıktan sonra, süresi dört ayı aşmamak üzere yurdun bir veya birden fazla bölgesinde sıkıyönetim ilân edilir.

Anayasanın son bölümünde tadilatla ilgili kanunlar şöyledir: Anayasanın diğer bölümleri hükümetin veya partinin merkez konseyle ya da milli meclisin üçte birinin önerisiyle tadil olabilir. Tadilat önerisini büyük konseyde görüşülür.

Sonuç olarak, Davut Han söylem olarak, 1964 monarşisinin sadece kâğıt üzerinde ve prosedürde kalan demokrasisini yeni demokrasi ile değiştirmek adına yola çıkarak, bu yeni anayasayı hazırlatmış, ancak gerçekte sadece tek bir partiye hayat şansı tanıyarak ülke içi demokrasiyi tam işletememiştir.

Qari feriaghun BAT00R

AFGANİSTAN'DA CUMHURİYETİN KURULUŞU

Ömer DÖŞEMETAŞ

SADRAZAM LÜTFİ PAŞA'NIN HAYATI VE İLMİ KİŞİLİĞİ

Ezgi ZENGİN

LOUIS ALTHUSSER'İN DÜŞÜNCESİNDE İDEOLOJİ, ÖZNE VE BİLİNÇ İLİŞKİSİ

İlyas AK

MUSTAFA ÇOLAK, KOMİTENİN RUHU TALAT PAŞA, YEDİTEPE YAYINEVİ,
İSTANBUL 2018, 388 S.

ANASAY

anasaydergisi@hotmail.com

